

Investigation of Substance Abuse Awareness in High School Students: The Case of Muş^{*,**}

Lise Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı Farkındalığının İncelenmesi: Muş Örneği^{*,**}

Neslihan VERGİLİ⁽¹⁾, Kenan ÖZMEN⁽²⁾, Zilan BAYRAM⁽³⁾, Elif ECER⁽⁴⁾

ABSTRACT

Substance/smoking addiction is an area that requires a wide range of social interventions in addition to medical treatment. The aim of this study is to examine substance/cigarette addiction awareness among high school students in terms of various variables. For this purpose, qualitative research method was used and case study design was preferred. The study group of the research consists of high school students who continue their active education in Muş/Center and its districts. In this context, a semi-structured interview form was prepared to collect research data and interviews were conducted with 30 students. In addition to demographic information, participants were asked 6 questions related to substance/cigarette addiction. The data obtained were analyzed and interpreted by content analysis method using MAXQDA Pro 2020 computer program. According to the findings of the research; it was determined that students had information about substance / cigarette use, their experiences about substance use in their families differed and the effects of these experiences on substance addiction were evident, they were influenced by their immediate environment / friends about substance / cigarette use, they obtained information about substance addiction from social media / internet, and social media affected them, and substance / cigarette use negatively affected their academic success. In addition, it was determined that students used the pocket money they received from their families to buy substances, some of them earned money by working outside of school, and some of them accessed substances by stealing. In conclusion, preventive and informative educational programs on substance/cigarette addiction and its harms should be prepared in high schools and the long-term effects of substance use should be explained to students through these programs. These preventive and informative programs can contribute to students adopting a healthy lifestyle and avoiding harmful habits.

Keywords: Addiction, Substance Abuse, Smoking, High School Students, Awareness.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencileri arasında madde/sigara bağımlılığı farkındalığını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Muş/Merkez ve ilçelerde aktif öğrenimine devam eden lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırma verilerini toplayabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve 30 öğrenci ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara demografik bilgilerinin yanı sıra madde/sigara bağımlılığı ile alakalı 6 soru yöneltilmiştir. Elde edilen veriler MAXQDA Pro 2020 bilgisayar programı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma bulgularına göre; öğrenciler madde/sigara kullanımı konusunda bilgi sahibi oldukları, ailelerinde madde kullanımıyla ilgili deneyimlerinin farklılık gösterdiği ve bu deneyimlerin madde bağımlılığı üzerindeki etkilerinin belirgin olduğu, madde/sigara kullanımı konusunda yakın çevre/arkadaşlarından etkilendikleri, sosyal medya/internette madde bağımlılığı konusunda bilgi edindikleri ayrıca sosyal medyanın onları etkilediği, madde/sigara kullanımının akademik başarılarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin madde temini için ailelerinden aldıkları harçlıkları madde alımında kullandıkları, bir kısmının okul dışındaki zamanlarda çalışarak para kazandığı, bir kısmının da hırsızlık yaparak maddeye ulaştıkları belirlenmiştir. Sonuç olarak, liselerde madde/sigara bağımlılığı ve zararları konusunda önleyici ve bilgilendirici eğitim programları hazırlanmalı ve bu programlar aracılığıyla, öğrencilere madde kullanımının uzun vadeli etkileri anlatılmalıdır. Bu önleyici ve bilgilendirici programlar, öğrencilerin sağlıklı bir yaşam tarzı benimsemelerine ve zararlı alışkanlıklardan kaçınmalarına katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Madde Bağımlılığı, Sigara, Lise, Öğrencileri, Farkındalık

* Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A projesi kapsamında 1919B012323316 numarasıyla desteklenmiştir.

** Bu çalışma, 1. Uluslararası Üsküdar Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*** Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Öğrenci, Muş Alparslan Üniversitesi, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, neslihanvergili65@gmail.com
0009-0004-4983-6607

² Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, k.ozmen@alparslan.edu.tr
0000-0003-4179-9712

³ Öğrenci, Muş Alparslan Üniversitesi, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, bzilan39@gmail.com
0009-0002-8249-0922

⁴ Öğrenci, Muş Alparslan Üniversitesi, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, elifecer104@gmail.com
0009-0009-7942-9312

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :29.10.2024
Accepted/Kabul :20.12.2024
Published/Yayımlama :31.03.2025

Cited/Atf:

Vergili, N., Özmen, K., Bayram, Z., & Ecer, E. (2025). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığının incelenmesi: Muş örneği, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 21-37.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

GİRİŞ

Uyuşturucu madde ve sigara kullanımı/bağımlılığı, hem dünya genelinde hem de ülkemizde önemli halk sağlığı sorunları arasında yer almaktadır. İstatistiki verilerde bu sorunları açıklayan en önemli göstergelerdir. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin 2022 yılında yayımladığı Avrupa Uyuşturucu Raporu'na göre, dünya genelinde uyuşturucu madde kullananların sayısı 275 milyona ulaşmıştır. Ayrıca raporda, önceki yıllara kıyasla uyuşturucu madde kullanım oranında %22'lik bir artışın gözlemlendiği ve 36 milyon kişinin uyuşturucuya bağlı rahatsızlıklardan muzdarip olduğu belirtilmiştir (Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2022). Bu verilerin yanı sıra sigara kullanımı da küresel sağlık sorunları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sigara kullanımı ve bağımlılığı, insanların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur (Alkan & Abar, 2020). Bu alışkanlık, toplumun genel refahını tehdit etmekte ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, her gün tütün mamulü kullanan 15 yaş ve üzeri bireylerin oranı 2010 yılında %25,4 iken 2022 yılında %28,3'e yükselmiştir. Ayrıca, bu oranın 2022 yılında erkeklerde %41,3 kadınlarda ise %15,5 olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2023).

Madde, kullanıldığında duygu, algı, biliş ve diğer beyin işlevlerinde değişikliklere yol açan ve bağımlılık yapabilme riski taşıyan her türlü kimyasal maddeyi ifade eder (Köse & Gül 2018). Bağımlılık ise, alkol ve yasa dışı uyuşturucular da dahil olmak üzere, zararlı veya riskli psikoaktif madde tüketimi şeklinde tanımlanır (Zou vd., 2017, s. 22). Bu tür maddelerin düzenli ve zararlı şekilde tüketilmesi, kişinin fiziksel sağlığını, zihinsel durumunu ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Cüceler vd., 2022) .

Bağımlılık, maddeyi almaya devam etmek için tekrarlayan bir istekle karakterize edilen nöropsikiyatrik bir hastalıktır (Zou vd., 2017, s. 22; Çevik, 2022). Toplumların ve devletlerin mücadele ettiği en önemli hastalıklar arasında yer almaktadır. Özellikle ergen ve genç yetişkin gruplarında yaygın olarak görülen bu hastalık, aynı zamanda toplumların geleceğini de tehdit etmektedir. Bu yüzden bir taraftan bu hastalığın ortaya çıkmasını önlemeye diğer taraftan da tedavi süreçlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu mücadelelere rağmen bağımlı madde kullanma yaşı gün geçtikçe düşmektedir (Bingöl Kantarcı, 2022).

Gençler, genellikle akran baskısı, güvensiz yaşam koşulları, aile içi çatışmalar, uyuşturucu kullanan ebeveynler veya zorlayıcı durumlar gibi faktörler nedeniyle yasal veya yasa dışı maddelere başvurabilirler (Sekar & Bhuvanewari, 2024). Madde kullanımı genellikle ergenlik veya genç erişkinlik döneminde başlar; bu süreçte sosyal çevre ile aile faktörlerinin etkisi oldukça belirgindir. (Duran, Dilbilir ve Bor, 2024; Yılmaz vd., 2023; Kardaş & Kardaş, 2023; Morojele & Ramsoomar, 2016). Madde kullanımının genellikle ergenlik veya genç erişkinlik döneminde başladığı gözlemi, gençlik döneminin bireylerin kimliklerini keşfettikleri ve sosyal ilişkileri deneyimledikleri kritik bir zaman dilimini ifade etmektedir. Ergenlik ve genç erişkinlik, pek çok kişi için büyük değişimlerin yaşandığı, bağımsızlık arayışının yoğunlaştığı ve içsel ve dışsal baskıların arttığı bir dönemdir. Ergen bağımlılığının etiyojisi ile ilgili uzun süredir yapılan çalışmalara göre risk faktörleri bireysel, ailesel ve çevresel faktörler diye üçe ayrılarak incelenebilir (Kardaş & Kardaş, 2023). Bu araştırmada bu üç faktörün incelenmesi hedeflenmektedir.

Araştırmalarda, aile bağları veya sosyal destek mekanizmalarının güçlü olmasının bireylerin baş etme becerilerini artırdığı ve bağımlılığı önlemede etkili olduğu vurgulanmaktadır (Opara vd., 2024; Görgülü, 2019). Bu durum, sağlam aile ilişkilerinin veya güçlü sosyal destek ağlarının, stresli veya zorlayıcı durumlarla başa çıkmada bireylere yardımcı olduğunu göstermektedir. Böylece, bireyler duygusal destek alarak ve uygun baş etme stratejilerini kullanarak bağımlılık riskini azaltabilirler (Opara vd.,2024). Bu bulgular, bağımlılıkla mücadele stratejileri geliştirilirken aile odaklı veya sosyal destek sağlayıcı programların önemini vurgulamaktadır.

Türkiye'de madde bağımlılığı ile ilgili il bazında birçok çalışmaya rastlanmıştır. Madde kullanan gençlere yönelik ulusal alan yazındaki araştırmaların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Kahramanmaraş'ta 1541 lise öğrencisinin dahil edildiği araştırmada %16,1'inin Maraş otu kullandığı ve ilk kullanma yaşlarının 15.1 olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Nazlıcan vd., 2018). Sivas'ta 911 lise öğrencisinin dahil edildiği bir çalışmada öğrencilerin %38.7'sinin kendisinde veya çevresinde madde kullananların olduğunu ifade etmiştir. Kullanılan maddelerin en fazla sigara (32.8), alkol, bonzai, bali, esrar ve metilamfetamin olduğu tespit edilmiştir (Uzun & Kelleci, 2018). Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde 462 öğrenci ile yapılan diğer bir çalışmada ise öğrencilerin %13.4'nün sigara içtiği, sigara dışında madde kullanma oranının ise %13 olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karataş vd., 2015). Sinecen & Sinecen (2020) Denizli'de yapmış oldukları araştırmalarında 425 kişi araştırmaya dahil olmuş ve katılımcıların %18,8'inin sigara içtiği tespit edilmiştir. Ayrıca lise öğrencileri arasında sigara kullanımının giderek arttığı ve sigara içmede arkadaş çevresinin önemli olduğu ortaya konulmuştur. Kocaeli'nde 1100 öğrencinin dâhil edildiği araştırmada katılımcıların %18,1'i alkol kullandığı, uyuşturucu madde kullananların oranı ise %3,6 olarak tespit edilmiştir (Taylan & Genç, 2019). İstanbul'da 660 lise öğrencisinin dâhil edildiği sigara içme ve dindarlık ilişkisi araştırmasında dindarlığın sigara içme arzusundaki değişimi açıklama oranı yaklaşık olarak % 2 olduğu saptanmıştır (Ayten & Güven, 2023). İstanbul'da 660 kişinin dâhil edildiği bir başka araştırmada ise sigara içmeyen öğrencilerin özsayı ölçeceğinden aldıkları puanların sigara içen öğrencilerin özsayı ölçüğünden aldıkları puanlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tunç & Kolburan, 2019). Van il merkezinde yapılan araştırmada ise 2814 katılımcıya ulaşılmıştır, araştırma sonuçlarına göre lise 2. sınıf öğrencileri arasında madde kullanımı lise 1. Sınıflara daha yüksek olduğu ve madde kullanımı cinsiyet bazlı farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Yılmayan, 2020). Ankara'da 515 lise öğrencinin dâhil edildiği araştırmada ise öğrencilerin %58,6'sı madde bağımlılığı konusunda eğitim almadığı, %93'ü gençlerin bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğini, %76,9'unun gençlerin madde bağımlılığı konusunda bilgilerinin yeterli olmadığı tespit edilmiştir (Altunkürek & Özer, 2020). Madde bağımlısı bireylerin aile işlevselliği ve sosyal destek algılarının incelendiği araştırmaya 97 katılımcı dâhil edilmiş ve madde bağımlısı bireylerin hem aile işlevselliği puanlarının hem de sosyal destek algısı puanlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (Küçükşen vd., 2016).

Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren, gerek kalkınma planları ve programlarında, gerekse farklı politika ve strateji belgelerinde ailenin devamlılığının sağlanması bağımlılıkla mücadele gibi bazı hedeflerin geliştirildiği görülmektedir. En son yayımlanan, 11. Kalkınma Planında da Kamu kurum ve kuruluşlarının bağımlılıkla mücadele konusunda etkinliğinin artırılması, sunulan hizmetlerin genişletilmesi gerekliliğine değinilmiştir (Resmi Gazete, 2019). Bu amaçla gençler arasında bağımlılığı azaltmak ve kaliteli bir yaşam sürdürmelerini sağlamak hedeflenmektedir.

Toplumda önemli bir sorun haline gelen madde/sigara bağımlılığı ile mücadele çalışmaları, gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Zararlı madde kullanımıyla ilgili yapılan araştırmalar ise bu sorunun boyutlarını derinlemesine ortaya koymasından önemlidir. Bu araştırma, lise öğrencilerinin madde kullanım nedenlerini, farkındalık düzeylerini, aileleriyle ilişkilerini ve madde temin yollarını inceleyerek, bağımlılık yaşayan öğrencilerin deneyimlerini anlamayı ve madde bağımlılığıyla mücadeleye yönelik toplumsal farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır. Muş ilinin merkezi ve ilçelerindeki örgün eğitim gören bireylerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmanın temel yöntemini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, madde bağımlılığına yönelik daha etkili müdahale stratejileri geliştirilmesine ve toplumun gençler arasındaki bağımlılıkla mücadele konusundaki farkındalığının artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, elde edilecek bulguların literatüre yeni perspektifler sunarak, madde bağımlılığıyla ilgili daha kapsamlı bir anlayışın oluşmasına yardımcı olması beklenmektedir. Bu araştırma ile gençlerin sağlıklı bir yaşam sürmelerine ve bağımlılıkla mücadelede toplumsal bir değişim sağlanmasına katkıda bulunması umulmaktadır.

Madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde özellikle nicel araştırmalar ön plana çıkmaktadır (Yaman, 2014). Nicel çalışmalar, ülkenin farklı bölgelerindeki bağımlılık düzeylerini ve eğilimlerini belirlemek için önemlidir. Ancak, nicel veriler sayısal veriler sunarak (Duran, Dilbilir ve Bor, 2024; Bekman, 2022), bağımlılığın sosyal, kültürel, ve ekonomik bağlamları üzerinde

durmamaktadır. Bu noktada, nitel araştırmalar devreye girmektedir. Nitel araştırmalar, bireylerin bağımlılık deneyimlerini, nedenlerini ve etkilerini derinlemesine anlamamızı sağlaması açısından önemlidir. Örneğin, belirli bir ildeki bağımlılık oranlarının yüksek olmasının altında yatan sosyal ve kültürel faktörleri tespit etmek, bu bölgelerdeki bağımlılıkla mücadele stratejilerini etkileyebilir. Ayrıca, bireylerin bağımlılıkla ilgili algılarını ve davranışlarını anlamak, önleyici ve tedavi edici programların daha etkili hale gelmesine katkıda bulunabilir.

1. ARAşTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, çalışma grubu ve veri toplama araçları açıklanmıştır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, kişilerin kendi deneyimlerine nasıl bir anlam yükledikleri ile ilgilenen bir yöntem (Merriam, 2013) olduğundan bu araştırmada tercih nedeni olmuştur. Ayrıca nitel araştırmalar geleneksel araştırma yöntemleriyle ifade edilmesi zor olan sorulara cevap bulmak için kullanılan bir yöntem olmasının yanı sıra sosyal olaylarla ilgili nicel araştırmalara göre daha derinlemesine bilgi sağlarlar (Büyüköztürk vd. 2020, s. 252). Bu araştırma yöntemi yeterince anlaşılmayan herhangi bir olgunun arkasında ne olduğunu ortaya çıkarmak, olguyu anlamak ve olgu hakkında derinlemesine bilgiye ulaşmak için araştırmacılar için uygun yöntemlerdir (Strauss & Corbin, 1990).

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmasındaki durum “bağımlılık” olarak belirlenmiştir. Durum alışmaları yapılırken belirli aşamalar izlenmesi gerekmektedir. Bu aşamaları Taghisoylu (2020) şu şekilde sıralamaktadır: Planlama, tasarım, hazırlık, toplama, analiz ve paylaşmadır. Bu araştırmada da söz konusu süreçler sırasıyla izlenmiştir.

1.2. Çalışma Grubu:

Araştırmanın alışma grubunu Muş Merkez ve ilçelerde aktif öğrenimine devam eden lise öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun lise öğrencileri arasından seçilmesinin amacı, bu yaş grubunun gençlik dönemi olarak kabul edilmesi ve bu dönemde madde kullanımının yaygın olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Araştırmaya dâhil olma kriteri en az bir bağımlılıklarının (sigara, uyuşturucu, esrar vb.) olması olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında görüşmeci sayısında veri doğunluğu lt alınmıştır. Veri doğunluğu nitel araştırmalarda yeni kod veya tema oluşturulamayacağı varsayımına dayanır. Nitel araştırmada elde edilen verilerden yeni kod veya anlam çıkarılamayacağı anlaşıldığı andan itibaren veri toplama aşaması sonlandırılır (Akçay & Koca, 2024).

Tablo 1. Demografik veriler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Maddeye/Sigaraya Başlama Yaşı	Kaımcı Sınıf	Ebeveyn Mesleği		Kardeş Sayısı
					Baba	Anne	
B1	Kız	16	14	10	şoför	Ev Hanımı	7
B2	Kız	17	14	11	ifti	Ev Hanımı	7
B3	Erkek	18	13	12	ifti	Ev Hanımı	4
B4	Erkek	18	14	12	ifti	Ev Hanımı	8
B5	Kız	18	16	12	Esnaf	Ev Hanımı	7
B6	Kız	17	15	11	Esnaf	Ev Hanımı	12
B7	Kız	17	15	11	Yok	Ev Hanımı	4
B8	Erkek	16	13	10	İnşaat İşçisi	Ev Hanımı	6
B9	Kız	18	17	12	Tesisatı	Ev Hanımı	6
B10	Erkek	15	12	9	ifti	Ev Hanımı	2
B11	Erkek	17	16	11	ifti	Ev Hanımı	5
B12	Kız	18	17	12	ifti	Ev Hanımı	6
B13	Erkek	15	9	15	Esnaf	Ev Hanımı	3

B14	Kız	16	15	10	Taksi Şoförü	Ev Hanımı	6
B15	Kız	15	15	9	Esnaf	Ev Hanımı	9
B16	Erkek	16	12	10	Esnaf	Ev Hanımı	5
B17	Kız	18	14	12	Yok	Temizlikçi	6
B18	Kız	17	15	11	Gurbetçi	Ev Hanımı	3
B19	Erkek	16	15	10	Esnaf	Ev Hanımı	4
B20	Erkek	16	11	10	Çiftçi	Ev Hanımı	5
B21	Erkek	18	14	12	Gurbetçi	Ev Hanımı	2
B22	Kız	15	13	9	Esnaf	Ev Hanımı	4
B23	Erkek	16	11	10	Çiftçi	Temizlikçi	5
B24	Erkek	18	16	12	Memur	Ev Hanımı	5
B25	Erkek	18	10	12	Camcı	Ev Hanımı	4
B26	Erkek	18	11	12	İşsiz	Temizlikçi	4
B27	Erkek	18	16	12	Esnaf	Ev Hanımı	2
B28	Erkek	17	10	11	Esnaf	Ev Hanımı	3
B29	Erkek	18	15	12	Muhtar	Ev Hanımı	6
B30	Erkek	16	13	10	Esnaf	Ev Hanımı	4

Tablo'1 de katılımcılara ait demografik verilere yer verilmiştir. Katılımcıların gizliliğini ve mahremiyetini korumak amacıyla gerçek isimlerinin yerine B1,B2,B3...B30 kodlar kullanılmıştır. Katılımcıların, %60'ını erkekler (18 kişi) ve %40'ını kızlar (12 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 15 ile 18 arasında değişmekte olup, ortalama yaşları 16,8'dir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri 9 ile 12 arasında değişmektedir. Maddeye/sigaraya en erken başlama yaşı 9, en geç başlama yaşı ise 17'dir. Katılımcıların babalarının meslekleri arasında çiftçi, esnaf, inşaat işçisi, memur, tesisatçı, camcı gibi çeşitli meslekler bulunmaktadır. Katılımcıların annelerinin çoğunluğu ev hanımıdır. Kardeş sayıları ise 2 ile 12 arasında değişmektedir.

1.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme esnasında katılımcılara bilgi verilerek ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşme yönteminde araştırmacı belirli bir amaç doğrultusunda katılımcılarla iletişim kurar ve bilgi toplarlar (Özdemir, 2010). Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır, zira bu yöntem, araştırmacının belirli konuları önceden planlayarak hazırladığı bir formun yanı sıra katılımcıların da kendilerini serbestçe ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Görüşme formu önce birkaç aşamadan geçirilerek oluşturulmuştur. İlk olarak, araştırma konusunun ve hedeflerinin belirlenmesi ile başlanmıştır. Ardından, literatür taraması yapılarak benzer çalışmalardan elde edilen bulgular ve yöntemler incelenmiştir. Bu adım, görüşme formunda belirlenecek konuları ve soruların şekillendirmesinde yardımcı olmuştur. Daha sonra, araştırmacılar tarafından görüşme formunun tasarımı için belirli konuların ve soruların belirlendiği bir ön hazırlık aşaması gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, görüşme formunda hangi konuların vurgulanacağına ve soruların nasıl bir sıralama izleneceğine karar verilmiştir. Ayrıca soruların iç geçerliliğini artırmak, kapsam, anlaşılabilirlik ve açıklığı sağlayıp, sağlamadığını anlamak için nitel çalışma alanında uzman iki akademisyenin de görüşleri alınmıştır. Son olarak, taslak formun hazırlanmasının ardından, bu formun denenerek revize edilmesi ve son haline getirilmesi amacıyla pilot uygulama yapılmıştır. Bu aşamada, formun pratikte nasıl işlediği ve katılımcıların geri bildirimleri dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapılmasına olanak vermiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgileri yer alırken ikinci bölümde araştırma kapsamında altı soru yer almaktadır.

Araştırma soruları:

1-) Madde bağımlılığıyla ilgili ne kadar bilgi sahibisiniz? Kendi madde kullanım davranışlarınızla bu bilgi düzeyi arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?

2-) Ailenizde madde kullanımıyla ilgili deneyimleriniz oldu mu? Bu deneyimler, madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyinizi etkiliyor mu?

3-) Arkadaş çevrenizde veya sosyal çevrenizde madde kullanımıyla ilgili deneyimleriniz oldu mu? Bu deneyimler, madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyinizi etkiliyor mu?

4-) Medya ve internet gibi dış etkenlerden madde bağımlılığı hakkında ne kadar bilgi ediniyorsunuz? Bu bilgiler, farkındalık düzeyinizi nasıl etkiliyor?

5-) Akademik başarınız ile madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyiniz arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz?

6-) Madde/sigara almak için parayı nerelerden temin ediyorsunuz?

1.4. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin çözümlenmesi amacıyla görüşmeler araştırmacılar tarafından yazıya aktarılarak verilerin transkripti oluşturulmuştur. Görüşmenin metne dönüştürülmesi sürecinde katılımcıların gizliliği göz önüne alınarak isim ve soy isimlerine yer verilmemiştir. Katılımcılar B1.B2. B3.... B30 şeklinde kodlanmıştır. Verilerin transkripti çıkarıldıktan sonra içerik analizi tekniği ile veriler analiz edilmiştir. Veri analizinde MAXQDA 2020 Pro bilgisayar programı kullanılmıştır. Bu araştırmada iç geçerliliği sağlamak için madde bağımlısı gençlerin yaşadıkları sorunlar, bağımlılık süreci ve çözüm önerileri öncelikle doğrudan alıntılarla tanımlanıp daha sonra yorumlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için katılımcılardan alınan veriler ayrı ayrı kodlanarak karşılaştırılmalar yapılmıştır. Madde bağımlısı gençlerin görüşleri, gizlilik esasına dayanarak kodlamalarla aktarılmış; demografik bilgileri ise doğrudan sunulmuştur.

2. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma kapsamında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Kelime Bulutu

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, MAXQDA 2020 Pro bilgisayar programına yüklenmiş ve öğrencilerin en sık kullandıkları kelimelerden bir kelime bulutu oluşturulmuştur. Kelime bulutu, verileri görselleştirmek için kullanılan yaygın bir araçtır (Tessem vd., 2015). Kelime bulutunda yer alan kelimelerin boyutu kullanım sıklığına göre değişmektedir.

Şekil 1. Kelime bulutu

Şekil 1'de görüldüğü üzere, katılımcıların araştırmanın amacına uygun olarak öncelikle madde, sigara, başladım, alıyorum, arkadaş ve bağımlı gibi kelimeleri sıklıkla kullandığı belirlenmiştir.

2.2. TEMA: Bağımlılık Farkındalığı

Araştırma kapsamında katılımcılara demografik bilgilerinin dışında altı soru yöneltilmiştir. Gelen cevaplar doğrultusunda bir tema, altı kategori ve bu kategorilerin altında on iki alt kategori oluşturulmuştur. Tema, kategori, alt kategoriler ve kodlardan ikişer örnek Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Tema-Kategori-Alt Kategori ve Kodlar.

Tema-Kategori-Alt Kategori	Kodlar
TEMA: Bağımlılık Farkındalığı	
Kategori 1 Madde Bağımlılığı Bilgi Düzeyi	
Alt Kategori 1 Madde Bağımlılığının Ne Olduğunu Biliyorum	Biliyor, bilgi sahibiyim
Alt Kategori 2 Madde bağımlılığı ile ilgili bilgim yok	Çok bilgim yok, hiçbir fikrim yok
Kategori 2 Ailede Madde Kullanımı	
Alt Kategori 1 Ailede kullanan var	Babam kullanır, annem kullanır
Alt Kategori 2 Ailede kullanan yok	Sadece ben, kimse kullanmaz
Kategori 3 Çevreden Etkilenme Durumu	
Alt Kategori 1 Arkadaş/yakın çevremden etkilendim	Çevremdeki herkes, çevremdeki alıştım
Alt Kategori 2 Arkadaş/yakın çevremden etkilенmedim	Onlar değil, onlardan özenmedim
Kategori 4 Sosyal Medyanın/İnternetin Etkisi	
Alt Kategori 1 Sosyal medya ve internet beni etkiliyor	Yararlı videolar, etkiliyor
Alt Kategori 1 Sosyal medya ve internet beni etkilemiyor	Araştırma yapmıyorum, etkilemiyor
Kategori 5 Madde Kullanımı Akademik Başarı	
Alt Kategori 1 Akademik başarıyı etkiliyor	Etkiler, okuldan kaçırım
Kategori 6 Gençler Arasında Madde Temini ve Erişim Yolları	
Alt Kategori 1 Ailemden alıyorum	Okul harçlığı, okulda harcamamız gereken para,
Alt Kategori 2 Okul dışındaki zamanlarda çalışıyorum	Madde satıyorum, hamallık yapıyorum
Alt Kategori 3 Hırsızlık yapıyorum	Çalıyorum, hırsızlık yapıyorum

2.3. Kategori 1. Madde Bağımlılığı Bilgi Düzeyi

Araştırmaya katılan katılımcılara "Madde bağımlılığıyla ilgili ne kadar bilgi sahibisiniz? Kendi madde kullanım davranışlarınızla bu bilgi düzeyi arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda Madde Bağımlılığı Bilgi Düzeyi kategorisi, Madde Bağımlılığının Ne Olduğunu Biliyorum ve Madde Bağımlılığı İle İlgili Bilgim Yok alt kategorileri oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Madde bağımlılığı bilgi düzeyi

Alt Kategoriler	f	%	Katılımcılar (B)
Madde bağımlılığının ne olduğunu biliyorum	17	56,67	3,4,7,8,9,10,13,15,17 19,23,24,25,26,27,28,29
Madde bağımlılığı ile ilgili bilgim yok	13	43,33	1,2,5,6,11,12,14,16,18,20 21,22,30
Toplam	30	100,00	30

2.3.1. Alt Kategori 1. Madde Bağımlılığının Ne Olduğunu Biliyorum

Araştırmaya katılan katılımcıların %56,67'si (17 katılımcı) madde konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

B4: Maddenin ne olduğunu biliyor ve kullanıyorum sigara alkol uyuşturucu kullandığım zaman aklım başımda olmuyor ne yaptığımı da bilmiyorum. Kendime gelince neler yaptığımı asla hatırlamam.

B17: Madde hakkında birçok bilgiye sahibim nasıl yapıldığını, zararlarını kullandığında kişide nasıl bir etki yarattığını biliyorum. Sigara, alkol, esrar, şeker, kristal, şırınga ile alınan madde hepsini kullanıyorum.

Alıntılardan görüldüğü üzere katılımcılar madde bağımlılığı konusunda “biliyor” ve “bilgi sahibiyim” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Bu alıntılar, madde kullanımının etkileri ve bağımlılık konusunda çarpıcı bir gerçeği yansıtıyor. Birçok insan, madde kullanımının zararlarını bilse de, bağımlılıkla mücadele edebilmek için gerekli adımları atmada zorluk yaşayabiliyor. Özellikle katılımcıların kullandıkları "aklı başında olmama" ve "yaptıklarını hatırlamama" gibi ifadeler, madde kullanımının kişi üzerindeki kontrol dışı etkilerini ve bağımlılığın derinliğini gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

2.3.2. Alt Kategori 2. Madde Bağımlılığı İle İlgili Bilgim Yok

Araştırmaya katılan katılımcıların %43,33'ü (13 katılımcı) madde konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.

B5: Madde hakkında çok bilgiye sahip değilim zararlı olduğunu bildiğim halde içiyorum.

B6: Madde ve zararları hakkında hiçbir fikrim yok. Sadece hoşuma gidiyor ve içiyorum.

Örnek alıntılardan görüldüğü üzere katılımcılar madde bağımlılığı konusunda “çok bilgim yok” ve “hiçbir fikrim yok” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Bu alıntılar, madde kullanımı konusunda bilgi eksikliği ve farkındalık düzeyinin, bağımlılık riskini artırabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Özellikle "madde hakkında çok bilgiye sahip değilim" ve "madde ve zararları hakkında hiçbir fikrim yok, sadece hoşuma gidiyor ve içiyorum" gibi ifadeler, madde kullanımının bilinçsizce ve potansiyel olarak zararlı sonuçlara yol açabilecek şekilde gerçekleştiğini ortaya koyuyor. Madde kullanımıyla ilgili bilgi sahibi olmamak, kişinin riskleri tam olarak değerlendirmesini ve doğru kararlar almasını zorlaştırmaktadır. Özellikle gençler arasında bu tür bir bilgi eksikliği, gençlerin madde bağımlılığına daha açık hale gelmesine neden olmaktadır.

2.4. Kategori 2. Ailede Madde Kullanımı

Katılımcılara "Ailenizde madde kullanımıyla ilgili deneyimleriniz var mı? Bu deneyimler, madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyinizi etkiliyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda Ailede Kullanan Var ve Ailede Kullanan Yok alt kategorileri oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ailede madde kullanımı

Alt Kategoriler	f	%	Katılımcılar (B)
Ailede kullanan var	25	83,33	2,3,4,5,7,8,9,10,11,12 13,14,15,16,18,19,20 21,22,23,25,27,28,29,30
Ailede kullanan yok	5	16,67	1,6, 17, 24, 26
Toplam	30	100,00	30

2.4.1. Alt Kategori 1: Ailede Madde Kullanan Var

Araştırmaya katılan katılımcıların %83,33'ü (25 katılımcı) ailelerinde en az bir kişinin madde kullandığını ifade etmişlerdir.

B16: Babam sigara kullanır küçükken beni etkileyen etkenlerden biride babamdı büyüdüğümüz ortamda sigara dumanı eksik olmadığı için bir merak oluşturuyordu. Kuzenlerim arasında esrar kullananlarda var bende onlarla birlikteyken esrar içiyorum.

B20: Ailede babam kullanır annem arada içer ama babamın içmesi beni çok etkiledi beni içmemem konusunda sürekli uyarırdı aslında tehdit ederdi içersen döverim öldürürüm derdi buda bende daha çok merak uyandırdı ve bende sigaraya başladım.

Alıntılardan görüldüğü üzere “babam kullanır” “annem kullanır” “kuzenlerim kullanır” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Ailelerin madde kullanımıyla ilgili deneyimleri bireylerin madde kullanımı üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle aile reisi olan babanın sigara kullanımı ve onun bu davranışının çocuk üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır. Çocukluk döneminde babanın sigara içmesinin, katılımcıların merakını artırdığı ve sonrasında sigara kullanımıyla ilgili bir deneyime yol açtığı belirtilmektedir. Aile içindeki diğer bireylerin de (annenin ara sıra içmesi ve kuzenlerin esrar kullanımı) madde kullanımının yaygınlığını ve bu durumun çevresel bir faktör olarak etkilerini göstermektedir. Bu durum, katılımcıların madde kullanımıyla ilgili tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

2.4.2. Alt Kategori 2: Ailede Madde Kullanan Yok

Araştırmaya katılan katılımcıların %16,67’si (5 katılımcı) ailelerinde madde kullanan kimsenin olmadığını ifade etmişlerdir.

B1: Ailede kimse kullanmaz sadece ben kullanıyorum. Benim kullandığımı da bilmiyorlar.

B6: Ailem kullanmaz ben tek kullanırım gizliden kullanırım ailemle bir sorun yaşayınca sigara ve esrar kullanırım fakına varmazlar çünkü dışarda kullanırım.

Alıntılardan görüldüğü üzere ailede madde kullanımı ile ilgili “kimse kullanmaz” şeklinde belirttikleri görülmektedir. Bu alıntılar, araştırmaya katılan çok az sayıdaki katılımcının ailelerinde madde kullanımının olmadığını belirttiklerini göstermektedir. Katılımcıların belirttiği gibi, ailenin madde kullanımından haberdar olmayan veya kullanımı fark etmeyen durumlar da mevcuttur. Bu durum, bireylerin madde kullanımını gizlice ve aileleri tarafından fark edilmeden gerçekleştirdiği ve ailenin bu konuda farkındalığının düşük olduğunu işaret etmektedir.

2.5. Kategori 3. Çevreden Etkilenme Durumu

Katılımcılara "Arkadaş çevrenizde veya sosyal çevrenizde madde kullanımıyla ilgili deneyimleriniz var mı? Bu deneyimler, madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyinizi etkiliyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda Arkadaş/Yakın Çevreden Etkilendim ve Arkadaş/Yakın Çevreden Etkilenmedim alt kategorileri oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Yakın Çevreden Etkilenme Durumu

Alt Kategoriler	f	%	Katılımcılar (B)
Arkadaş/Yakın Etkilendim	Çevremden 24	80	1,3,4,6,7,8,9,10,11,12 13,14,16,18,19,20,21 22,23,24,27,28,29,30
Arkadaş/Yakın Etkilenmedim	Çevremden 6	20	2,5,15,17,25,26
Toplam	30	100,00	30

2.5.1. Alt Kategori 1. Arkadaş/Yakın Çevreden Etkilendim

Araştırmaya katılan katılımcıların %80’i (24 katılımcı) arkadaş/yakın çevreden etkilendiğini belirtmişlerdir.

B1: Arkadaş çevremde kullanan dost dediğim insanlar kullanırdı. Bende onlara özenip önce sigaraya sonra esrar içmeye başladım.

B24: Arkadaş çevremdeki herkes kullanıyor. Arkadaşlarım esrar ve sigara içer gelip bize anlatırlardı. Akşam içer sabah ne kadar harika bir şey olduğunu söylerlerdi. İlk başlarda

mümkün oldukça onlardan uzak durmaya çalışırdım ama merakıma yenik düştüm ve yanlarına gidip denedim. İlk etkisi çok kötü olmadı, bir şey olmaz dedim sonra üst üste almaya başladım ve bir anda kendimi bağımlı olarak buldum.

B28: Arkadaş çevremden alıştım zaten sırf arkadaş ortamım olsun diye sigaraya başlayıp bağımlı oldum.

Alıntılardan görüldüğü üzere arkadaş/yakın çevrede “arkadaş çevremdeki herkes” “arkadaş çevremden alıştım” şeklinde belirttikleri görülmektedir. Bu alıntılar, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun arkadaş ve yakın çevrelerinden madde kullanımıyla etkilendiklerini belirttiğini göstermektedir. Bu durum, bireylerin madde kullanımıyla ilk kez tanışmalarının ve devam eden kullanımın genellikle sosyal çevreleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle "arkadaş çevremdeki herkes kullanıyor" ifadesi, bireylerin çevrelerinde yaygın olan bir davranışı taklit ederek madde kullanımına başladıklarını göstermesi açısından önemlidir. Arkadaşların madde kullanımının olumlu veya cazip bir görünümde sunulduğu durumlar, bireylerin bu davranışı denemelerine ve zamanla bağımlılık geliştirmelerine yol açmaktadır.

2.5.2. Alt Kategori 2. Arkadaş/Yakın Çevremden Etkilenmedim

Araştırmaya katılan katılımcıların %20'i (6 katılımcı) arkadaş/yakın çevreden etkilenmediğini belirtmişlerdir.

B5: Arkadaş çevremde çok kullanır ama onlar değil beni ailem etkiledi. Onlardan görüp sigara içmeye başladım.

B26: Arkadaş çevremde de aklınıza gelebilecek her maddeyi kullanan kişiler var ama onlardan özenip başlamadım. Bazen arkadaşlarla toplanıp grupça kullanıyorduk. Bazı olaylar olduktan sonra grupça kullanmayı bıraktık toplaşsak da bazıları içiyor bazıları içmiyor.

Örnek alıntılardan görüldüğü arkadaş/yakın çevreden etkilenme durumunu “onlar değil” “onlardan özenmedim” şeklinde açıkladıkları görülmektedir. Bu alıntılar, araştırmaya katılan az sayıdaki katılımcının arkadaş/yakın çevresinden etkilenmediklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, madde kullanımı üzerinde etkili olan faktörlerin bireyden bireye değişebileceğini göstermektedir.

2.6. Kategori 4. Sosyal Medyanın/İnternetin Etkisi

Katılımcılara “Medya ve internet gibi dış etkenlerden madde bağımlılığı hakkında ne kadar bilgi ediniyorsunuz? Bu bilgiler, farkındalık düzeyinizi nasıl etkiliyor?” sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevaplar doğrultusunda Sosyal Medyanın/İnternetin Etkisi kategorisi ve bu kategorinin altında da Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkiliyor ve Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkilemiyor alt kategorileri oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Madde Kullanımında Sosyal Medyanın/İnternetin Etkisi

Alt Kategoriler	f	%	Katılımcılar (B)
Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkiliyor	16	53,33	7,8,10,11,12,13,14,17,18,19,20,23,24,25,27,29
Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkilemiyor	14	46,67	1,2,3,4,5,6,9,15,16,21,22,26,28,30
Toplam	30	100,00	30

2.6.1. Alt Kategori 1 Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkiliyor

Araştırmaya katılan katılımcıların %53,33’ü (16 katılımcı) sosyal medya ve internetten bilgi edindiklerini ve izledikleri videoların onları etkilediğini ifade etmişlerdir.

B7: Sigaraya başlamadan önce karşıma böyle videolar çıkardı çok ciddiye almazdım. Sigaraya başladıktan sonra videoların ne kadar yararlı olduğunu anladım. Astım atakları geçiriyorum. Videolarda karşıma çıkardı. Şuan kullandığım için pişmanım.

B4: İnternet ve medyadan madde bağımlılığı hakkında hiç araştırma yapmadım. Çünkü açıkçası merak etmiyorum. Ama ara sıra videolara denk geliyorum istemeden de olsa bunlar beni etkiliyor.

Katılımcılardan biri sosyal medyada paylaşımların madde kullanımında etkisinin olduğunu belirtmiştir. Katılımcı sosyal medyanın madde kullanımı üzerindeki potansiyel etkilerini vurgulaması açısından önemli bir noktaya değinmiştir. Katılımcı, sosyal medyada karşılaştığı paylaşımların, özellikle madde kullanımı konusunda bir etki yarattığını belirtmektedir. Bu durum, sosyal medyanın gençler üzerindeki etkisinin ve özellikle zararlı alışkanlıkların teşvik edilmesindeki potansiyel rolünü göstermesi açısından önemlidir.

B18: Sosyal medya beni en çok maddeye iten etmenlerden biri denk geldiğim paylaşımlar beni madde kullanımına daha çok itiyor.

Örnek alıntılardan görüldüğü üzere katılımcılar “yararlı videolar” “etkiliyor” “beni madde kullanımına itti” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum, sosyal medyanın ve internetin gençler üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir örnek sunmaktadır. Katılımcılar, sigaraya başlamadan önce bu tür videoları ciddiye almadıklarını ancak alışkanlık edindikten sonra videoların etkilerini fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, gençlerin bilinçli olmayan bir şekilde bu tür içeriklerin etkisine maruz kaldıklarını ve sonrasında pişmanlık duyduklarını göstermektedir.

2.6.2. Alt Kategori 2 Sosyal Medya ve İnternet Beni Etkilemiyor

Araştırmaya katılan katılımcıların %46,67’si (14 katılımcı) sosyal medya ve internetten bilgi edinmediklerini ve izledikleri videoların onları etkilemediğini ifade etmişlerdir.

B22: Medya ve internetten pek bir araştırma yapmıyorum. Doğruyu söylemek gerekirse izlediğim videolarda beni etkilemiyor. İki yıldır içiyorum zaten neden bırakmaya çalışayım ki?

B26: İnternetten araştırmıyorum çünkü kendim biliyorum her şeyi. Esrarın da tohumu var köklenip yetiştiği zaman kurutup içiyoruz. Bazen toz halinde bazen de ot halinde kullanıp satıyoruz. İzlediğim videolar beni etkilemiyor.

Örnek alıntılardan görüldüğü üzere bazı katılımcılar “araştırma yapmıyorum” “etkilemiyor” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum, sosyal medyanın her birey üzerinde aynı şekilde etki yaratmadığını ve bilgi edinme şekillerinin ve alışkanlıklarının farklılık gösterebileceğini göstermektedir. Araştırma sonuçları, sosyal medya ve internetin gençler üzerindeki etkilerini değerlendirirken bireylerin farklı kullanım ve algılarına da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, sosyal medya kullanımının etkilerini anlamak ve gençleri potansiyel zararlardan korumak için bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurmak önemlidir.

2.7. Kategori 5. Madde Kullanımı Akademik Başarı

Katılımcılara, “Akademik başarınız ile madde bağımlılığı hakkındaki farkındalık düzeyiniz arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevaplar doğrultusunda Madde Kullanımı Akademik Başarı kategorisi oluşturulmuş ve bu kategorinin altında Akademik Başarı Etkiliyor alt kategorisi oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Madde Kullanımı Akademik Başarı

Alt Kategori	f	%	Katılımcılar (B)
Akademik Başarı Etkiliyor	30	100,00	Hepsi
Toplam	30	100,00	30

2.7.1. Alt Kategori 1 Akademik Başarı Etkiliyor

Araştırmaya katılan tüm katılımcılar %100 (30 katılımcı), madde kullanımının akademik başarılarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

B3: Derslerimi çok etkiler. Kristal kullanınca yerimde duramam sürekli dışarıdaydım. Sigara da ise 20 dakikada bir sigara içmem gerekiyor bunun için hep okuldan kaçırım. Okulla bağımlı kopmuş durumda.

B4: Maddeyi kullandığımda okula gidemiyorum ve okulda kullanma isteği geldiğinde direkt dersten çıkıyorum. Kriz geldiğinde agresif oluyorum, ancak madde kullanmışsam o sırada yaptıklarımı hatırlamıyorum; kendime geldiğimde başkalarının bana ne yaptığını anlattıklarını duyuyorum.

B8: Derslerimi etkiliyor. Sigara krizi geldiğinde okuldan kaçıyorum surf sigara içebilmek için derslerimi geri planda tutuyorum. Okulumuzun etrafında marketler var. Açık sigara satıyorlar çoğu arkadaşımın cebinde 5 lira var onu da sigaraya veriyorlar.

B18: Bağlantılı olduğumu düşünüyorum dikkat eksikliğimi madde kullanımına dayandırıyorum. Ders dinlerken ve çalışırken canım sigara istediğinde dikkatim dağılıyor.

Alıntılardan görüldüğü üzere, katılımcılar maddenin akademik başarı üzerindeki etkileri için "etkiler", "okuldan kaçırım", "okula gidemiyorum" şeklinde açıklamaktadırlar. Bu alıntılar, araştırmaya katılan katılımcıların madde kullanımının akademik performansları üzerindeki olumsuz etkilerini bireysel deneyimleriyle açıklamaktadır. Katılımcılar, madde kullanımının ders çalışma motivasyonlarını azalttığını, dikkatlerini dağıttığını ve dersi terk etme, okuldan kaçma gibi davranışlar sergilemelerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, sigara kullanımı nedeniyle sürekli dersten çıktıklarını ve bu durumun derslere odaklanmalarını engellediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, madde kullanımı sırasında kriz anlarında saldırgan tepkiler gösterdiklerini ve bu dönemlerde yaşadıkları olayları hatırlamadıklarını dile getirmişlerdir.

2.8. Kategori 6 Gençler Arasında Madde Temini ve Erişim Yolları

Katılımcılara, "Madde/sigara alacak parayı nerelerden temin ediyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevaplar doğrultusunda Gençler Arasında Madde Temini ve Erişim Yolları kategorisi oluşturulmuş ve bu kategorinin de altında Ailemden Alıyorum, Okul Dışındaki Zamanlarda Çalışıyorum ve Hırsızlık Yapıyorum alt kategorileri oluşturulmuştur. Alt kategoriler, frekans ve katılımcılar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Gençler Arasında Madde Temini ve Erişim Yolları

Alt Kategoriler	f	%	Katılımcılar (B)
Ailemden Alıyorum	17	56,67	1,3,5,6,9,11,12,13,15,18 19,20,22,23,24,28,30
Okul Dışındaki Zamanlarda Çalışıyorum	9	30,00	4,7,8,16,21,25,26,27,29
Hırsızlık Yapıyorum	4	13,33	2,10,14,17
Toplam	30	100,00	30

2.8.1. Alt Kategori 1 Ailemden Alıyorum

Araştırmaya katılan katılımcıların %56,67'si (17 katılımcı) ailelerinden almış oldukları okul harçlıklarını madde alımına ayırdıklarını ifade etmişlerdir.

B9: Babamdan okul harçlığı olarak alıyorum ve o para ile sigara alıyorum. Hatta çoğu zaman yemek yemiyorum sigara alabilmek için.

B24: Madde alacak parayı cebimizden kısıyoruz, yemek yemiyoruz, kıyafet almıyoruz. Okulda harcamamız için verilen paralarla marketlerden tek sigara alabiliyoruz. Sigaraya ulaşmak çok kolay.

Alıntılardan görüldüğü üzere, katılımcılar madde alacak parayı "okul harçlığı", "okulda harcamamız gereken para" şeklinde açıklamaktadırlar. Bu alıntılar, araştırmaya katılan gençlerin ailelerinden aldıkları okul harçlıklarını madde (sigara veya diğer zararlı maddeler) alımında kullandıklarını belirtmekte ve bu durumun gençlerin günlük yaşamlarını nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir. Özellikle sigara almak için okulda yemek yememe, kıyafet almama gibi fedakârlıklar yapılması, madde kullanımının finansal etkilerini ve günlük ihtiyaçlarla madde temini arasındaki tercihleri ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca, alıntılar madde temin edilmesinin kolaylığını ve gençlerin bu alanda nasıl organize olduklarını da vurgulaması açısından dikkat çekicidir.

2.8.2. Alt Kategori 2 Okul Dışındaki Zamanlarda Çalışıyorum

Araştırmaya katılan katılımcıların %30,00'u (9 katılımcı) okul dışındaki zamanlarında çalıştıklarını ve elde ettikleri kazançları madde alımına ayırdıklarını ifade etmişlerdir.

K4: Okul dışındaki zamanlarda yarı zamanlı olarak çalışıyorum. Kazandığım parayı madde almak için kullanıyorum.

B8: Hamallık yapıyorum maddeyi öyle temin ediyorum. Eşya taşıyorum. Ne iş bulursam yapıyorum aslında.

Alıntılardan görüldüğü üzere, katılımcılar madde alacak parayı "yarı zamanlı olarak çalışıyorum", "hamallık yapıyorum" şeklinde açıklamaktadırlar. Bu alıntılar, araştırmaya katılan gençlerin okul dışı zamanlarında çalışarak elde ettikleri geliri madde alımına yönlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, gençlerin madde kullanımıyla ilişkili finansal bağımlılıklarını ve bu alışkanlıkları sürdürebilmek için nasıl alternatif yöntemler geliştirdiklerini göstermesi açısından önemlidir.

2.8.3. Alt Kategori 3 Hırsızlık Yapıyorum

Araştırmaya katılan katılımcıların %13,33'ü (4 katılımcı) maddeye ulaşmak için hırsızlık yaptıklarını ifade etmişlerdir.

B10: Sigara almak için kendi evimden eşya çalıyorum. Çaldığım eşyaları paraya dönüştürüyorum. Öyle alıyorum maddeyi.

K14: Maddeyi temin etmek için hırsızlık yapıp çalıyorum. Birkaç defa polis tarafından yakalandım. Hakkımda işlemde yapıldı.

Alıntılardan görüldüğü üzere, katılımcılar madde alacak parayı "çalıyorum", "hırsızlık yapıyorum" şeklinde açıklamaktadırlar. Bu alıntılar, araştırmaya katılan bazı gençlerin madde temini için yasa dışı yollara başvurduklarını göstermektedir. Özellikle, sigara veya diğer maddeleri alabilmek için çaldıkları eşyaları paraya dönüştürdüklerini belirtmekte ve bu şekilde madde temini sağladıklarını aktarmaktadırlar. Bu durum, gençlerin madde bağımlılığı için yasa dışı ve zararlı yöntemlere başvurduklarını ortaya koymaktadır.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma sonucunda, katılımcıların çoğunluğunun madde bağımlılığının ne olduğunu bildiklerini belirtmeleri (%56,67), bilinçli bir şekilde maddeyi kullandıklarını göstermektedir. Öte yandan, önemli bir kısmın ise madde bağımlılığı ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmeleri ise, bu konuda bilgi eksikliği ve farkındalık düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalar, öğrencilerin madde bağımlılığı konusundaki farkındalık düzeylerinin yüksek, ancak bilgi düzeylerinin orta seviyede olduğunu ortaya koymuştur (Altunkürek & Özer, 2020; Köse vd., 2017). Lise dönemi, gençler için riskli davranışlar açısından kritik bir zaman dilimidir. Bu dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak madde kullanımının zararları konusunda yapılacak bilgilendirme çalışmaları, gençlerin gelecekteki yaşamlarını ve yaşam kalitelerini önemli ölçüde şekillendirebilir. Bilgi düzeylerinin artırılması ve gençlerin madde kullanımının potansiyel zararları konusunda bilinçlendirilmesi, bağımlılık riskini azaltma açısından önemlidir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların ailelerinde madde kullanımıyla ilgili deneyimlerinin farklılık gösterdiği ve bu deneyimlerin madde bağımlılığı üzerindeki etkilerinin belirgin olduğu

görülmektedir. Özellikle aile içinde madde kullanan bireylerin varlığının, katılımcıların madde kullanımıyla ilgili farkındalık düzeylerini artırdığı ortaya çıkmıştır. Örneğin, babanın sigara kullanımı gibi aile içi rol modellerinin davranışları, çocukların madde kullanımına yönelik meraklarını artırarak, ilerleyen dönemlerde kendi madde kullanım deneyimlerine neden olabilmektedir. Benzer sonuca Opara vd., (2024) tarafından Amerikalı gençler üzerine yaptıkları araştırma sonucunda ulaşılmıştır. Diğer yandan, ailelerinde madde kullanımı olmayan katılımcıların, bu konuda daha az farkındalığa sahip oldukları ve bireylerin madde kullanımını gizlice gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, ailenin madde kullanımıyla ilgili farkındalığının düşük olduğunu ve bu nedenle bireylerin madde kullanımını gizlemesine veya aile içinde fark edilmeden devam ettirmesine olanak tanıdığını işaret etmektedir. Sonuç olarak, aile içindeki madde kullanımının gençlerin madde bağımlılığıyla ilgili tutum ve davranışlarını etkilediği ve bu etkinin çocukluk döneminden itibaren başladığı görülmektedir. Dykes & Casker (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise, madde kullanımının aile refahı üzerindeki olumsuz etkileri incelenmiş ve madde kullanımının finansal, fiziksel, duygusal ve güvensizlik gibi faktörlere neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, madde bağımlılığıyla mücadelede aile içi faktörlerin önemini vurgulamakta ve önleyici tedbirlerin aile odaklı stratejilere dayandırılması gerektiğini göstermektedir.

Madde bağımlılığıyla ilgili yapılan çalışmalar, katılımcıların çoğunluğunun arkadaş ve yakın çevrelerinden etkilendiğini göstermektedir (Merih vd., 2021; Sinecen & Sinecen, 2020; Şener vd., 2018; Nazlıcan vd., 2018; Küçükşen vd., 2016; Russell vd., 2015). Bu araştırmada da benzer şekilde, araştırmaya katılanların %80'i, arkadaş çevrelerindeki madde kullanımının kendi bağımlılık süreçlerini etkilediğini ifade etmiştir. Bu durum, özellikle sosyal çevrenin/yakın arkadaşların gençlerin madde kullanımıyla tanışma ve devamında bağımlılık geliştirme sürecinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, madde bağımlılığıyla mücadelede sosyal çevrenin/yakın arkadaşların önemli bir etkisinin olduğunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, önleyici tedbirler ve müdahale stratejileri geliştirilirken, gençlerin sosyal çevrelerindeki madde kullanımıyla olan ilişkilerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin sosyal medyaya orta seviyede bağımlı olduğu tespit edilmiştir (Deniz & Gürültü, 2018). Bu bulgu, gençlerin sosyal medya/internet kullanımının madde bağımlılığı üzerindeki potansiyel etkilerini değerlendirirken önemli bir bağlam sunmaktadır. İlk olarak, bu araştırmaya katılan katılımcıların %53,33'ü sosyal medya/internette madde bağımlılığı konusunda bilgi edindiklerini ve sosyal medyanın onları etkilediğini belirtmişlerdir. Özellikle, madde kullanımını teşvik eden içeriklerle karşılaşmanın gençler üzerinde nasıl bir etki yaratabileceği vurgulanmıştır. Örneğin, sigaraya başlamadan önce videoların ciddiye alınmadığı ancak alışkanlık kazandıktan sonra etkilerinin fark edildiği belirtilmiştir. Bu durum, gençlerin bilinçsizce bu tür içeriklere maruz kaldıklarını ve sonrasında pişmanlık duyduklarını göstermektedir. Diğer yandan, katılımcıların %46,67'si ise sosyal medya/internette bilgi edinmediklerini ve izledikleri videoların kendilerini etkilemediğini belirtmiştir. Bu grup içerisinde bazı katılımcılar bilgiye olan ilgilerinin düşük olduğunu ve var olan alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik motivasyonlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Örneğin, uzun süredir madde kullanan bireylerin bilgi arayışının azaldığı ve izledikleri içeriklerin onları etkilemediği belirtilmiştir. Sonuç olarak, bu araştırma gençlerin sosyal medya/internet kullanımının madde bağımlılığı üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sosyal medyanın etkilerini değerlendirirken bireyler arasındaki farklı kullanım alışkanlıkları ve bilgi edinme yöntemlerinin göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bilgiler, gençleri potansiyel zararlardan korumak için alınacak tedbirlerin şekillendirilmesinde önemli bir rehber sağlamaktadır.

Bu araştırmaya katılan katılımcıların tamamı madde/sigara kullanımının akademik başarılarının üzerinde olumsuz etkiye neden olduğunu ifade etmiştir. Madde kullanımının ders çalışma motivasyonlarını azalttığını ve dikkatlerini dağıttığını belirtmişlerdir. Özellikle sigara kullanımının, sürekli olarak dersten çıkmaya ve okuldan kaçmaya neden olduğu ve bu durumun derslere odaklanmalarını engellediği vurgulanmıştır. Bu bulgu, madde/sigara kullanımının öğrencilerin

akademik performansları üzerinde önemli bir risk faktörü oluşturduğunu göstermektedir Yapılan araştırmalar, bu tür alışkanlıkların öğrencilerin akademik başarısızlık yaşamalarına ve okuldan ayrılmalarına yol açabileceğini göstermektedir (Guille & Aujla, 2019; Sagatun vd., 2014). Öğrencilerin okula bağlılıklarının arttığı durumlarda ise, madde/sigara içme gibi zararlı alışkanlıkların sıklığının azaldığı tespit edilmiştir (Diseth & Samdal, 2015). Bu bulgu, okula bağlılığın öğrencilerin sağlıklı davranışlar sergilemelerinde önemli bir koruyucu faktör olduğunu ortaya koymasından önemlidir.

Son olarak öğrencilerin madde temini için kullandıkları yöntemler incelendiğinde, ailelerinden aldıkları harçlıkları madde alımında kullananlar olduğu gibi, okul dışındaki zamanlarda çalışarak hatta hırsızlık yaparak maddeye ulaşanların da bulunduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde araştırmalarda madde kullanımının gençlerin alışkanlıklarını sürdürürebilmeleri için suça yönlendirdiği tespit edilmiştir (Sekar & Bhuvanewari 2024; Şimşek & Erarslan, 2019). Bu durum, gençlerin madde kullanımıyla ilişkili finansal ve hukuksal riskler altında olduklarını ve bu alışkanlıkların yaşam tarzlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Öte yandan, literatürdeki çalışmalar gençler arasında madde kullanımının sosyal, ekonomik ve sağlık açısından olumsuz sonuçlara yol açtığını vurgulamaktadır. Örneğin, Tunç ve Kolburan (2019) tarafından yapılan bir çalışmada, aylık harçlığı fazla olan öğrencilerde sigara bağımlılığı oranının, aylık harçlığı az olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, gençler arasında madde kullanımıyla maddi olanaklar arasında bir ilişkinin olduğunu ve ekonomik durumun bu tür zararlı alışkanlıkları nasıl etkilediğini göstermektedir.

Liselerde madde/sigara bağımlılığı ve zararları konusunda önleyici ve bilgilendirici eğitim programları hazırlanmalı ve bu programlar aracılığıyla, öğrencilere madde kullanımının uzun vadeli etkileri anlatılmalıdır. Bu önleyici ve bilgilendirici programlar, öğrencilerin sağlıklı bir yaşam tarzı benimsemelerine ve zararlı alışkanlıklardan kaçınmalarına katkı sağlayabilir. Ailelerin çocuklarının madde/sigara kullanımı konusunda belirtileri nasıl tanıyacaklarını öğrenmeli ve gerektiğinde nasıl müdahale edeceklerini bilmeleri için ailelere yönelik seminerler ve bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir. Okul içi ve önlerinde sıkı güvenlik önlemleri alınarak madde kullanımını engellemeye yönelik sıkı tedbirler alınabilir. Alınacak önlemler ile öğrencilerin sağlıklı bir öğrenme ortamında bulunmalarını sağlanır ve öğrencilerin maddeye ulaşımını zorlaştırarak okul içinde ve dışında madde kullanımı engellenebilir. Böylece okul ortamının güvenliği artırılabilir.

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırmada etik kurallara riayet edilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce Muş Alparslan Üniversitesine etik onay için başvuru yapılmış ve 10.05.2024 tarih ve 141197 kararla etik kurul onayı alınmıştır.

5. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu çalışmaya yazarlar eşit oranda katkıda bulunmuştur.

6. ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, Ö., & Abar, H. (2020). Determination of factors influencing tobacco consumption in Turkey using categorical data analyses1. *Archives of environmental & occupational health*, 75(1), 27-35. <https://10.1080/19338244.2018.1556200>
- Altunkörek, Ş. Z., & Özer, E. N. (2020). Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Yönelik Görüş ve Bilgilerinin Belirlenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(3), 236-246.
- Akçay, S. & Koca, E. (2024). Nitel araştırmalarda veri doygunluğu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 829-848.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (2022), *Avrupa Uyuşturucu Raporu 2022: Eğilimler ve Gelişmeler*, Avrupa Toplulukları Resmî Yayınlar Bürosu, Lüksemburg.

- Ayten, A., & Güven, Ö. F. (2023). Sigara içme arzusu ve dindarlık ilişkisinde genel öz-yeterliliğin aracı rolünün incelenmesi: Lise öğrencileri üzerine nicel bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (59), 71-81. <https://10.5152/ilted.2023.23282>
- Bekman, M. (2022). Halkla ilişkiler uygulamalarında nicel araştırma yöntemi: ilişkisel tarama modeli. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 238-258.
- Bingöl Kantarcı, Z. (2022). Muş ilinde uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığına yönelik bir farkındalık çalışması olarak "gençliğine iyi bak projesi". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(3), 826 – 849. <https://10.47525/ulasbid.1115303>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Akademi.
- Cüceler, S., Yılmaz, M., & Türkleş, S. (2022). Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliğin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 105-110. <https://10.51982/bagimli.958710>
- Çevik, M. (2022). Bir sosyal problem olarak uyuşturucu bağımlılığı. *Sosyolojik Düşün*, 7(2), 185-203.
- Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 355-367. <https://10.24106/kefdergi.389780>
- Diseth, Å., & Samdal, O. (2015). Classroom Achievement Goal Structure, School Engagement, and Substance Use Among 10th Grade Students in Norway. *International Journal of School & Educational Psychology*, 3(4), 267–277. <https://10.1080/21683603.2015.1084250>
- Duran, R., Dilbilir, Y., & Bor, N.A. (2024). Üniversite öğrencilerinin madde bağımlılığına dair algılarının sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Turkish Studies*. 19(3), 991-1010. <https://10.7827/TurkishStudies.75009>
- Dykes, G., & Casker, R. (2021). Adolescents and substance abuse: the effects of substance abuse on parents and siblings. *International Journal of Adolescence and Youth*, 26(1), 224-237. <https://10.1080/02673843.2021.1908376>
- Görgülü, T. (2019). Madde kullanım risk faktörleri ve madde kullanım davranışının sonuçları: Madde kullanıcılarının deneyimlerine ilişkin nitel bir çalışma. *Addicta-The Turkish Journal On Addictions*, 6(3), 511– 538.
- Guille, C., & Aujla, R. (2019). Developmental consequences of prenatal substance use in children and adolescents. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, 29(7), 479–486. <https://10.1089/cap.2018.0177>
- Karataş, H., Kandemir, H., Kandemir, S. B., & Akın, R. (2015). Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 13(1), 23-31
- Kardaş, Ö., & Kardaş, B. (2023). Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezine Başvuran Olguların Sosyodemografik ve Madde Kullanım Özelliklerinin İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 24(2), 174-185.
- Köse, E. Ö., & Gül, Ş. (2018). Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 41-56.
- Köse, E. Ö., Gül, Ş., & Keskin, B. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili farkındalık ve bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 18(1), 8-15.
- Küçükşen, K., Şener, M., Tekin, H.H. & Demirel, B. (2016). Madde bağımlısı bireylerde aile işlevselliği ve sosyal destek algısı. *International Journal of Social Science*. 12(53), 199-212. <https://10.9761/JASSS3808>
- Merih, Y. D., Güdük, Ö., Ertürk, N., Yemenici, M., Arğa, K. Y., & Satman, İ. (2021). Üniversite öğrencilerinde tütün kullanım alışkanlıklarının belirleyicileri ve algılar: Sistematik bir derleme çalışması. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, 4(1), 49-84.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Ed. ve Çev.). Nobel Yayın Dağıtım
- Morojele, N., & Ramsoomar, L. (2016). Addressing adolescent alcohol use in South Africa. *South African Medical Journal*, 106(6), <https://10.7196/SAMJ.2016.v106i6.10944>
- Nazlıcan, E., Ersoy, Ö., Akbaba, M., & Burak, K. U. R. T. (2018). Kahramanmaraş il merkezindeki lise son sınıf öğrencilerinde madde kullanımı ve etkileyen faktörler. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 235-246.
- Opara, I., Brooks-Stephens, J. R., Aneni, K., Asabor, E. N., Weerakoon, S. M., & Duran-Becerra, B. (2024). A Qualitative Exploration on Risk and Protective Factors of Substance Use Among Black Adolescent Girls. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 1–14. <https://10.1080/15374416.2024.2344171>
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.

- Resmi Gazete (2019). On birinci kalkınma planının (2019-2023) onaylandığına ilişkin karar. Erişim Tarihi: 11.11.2023 Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/fihrist?tarikh=2023-11-01&mukerrer=1>
- Russell, B. S., Trudeau, J. J., & Leland, A. J. (2015). Social Influence on Adolescent Polysubstance Use: The Escalation to Opioid Use. *Substance Use & Misuse*, 50(10),1325–1331. <https://10.3109/10826084.2015.1013128>
- Sagatun, Å., Heyerdahl, S., Wentzel-Larsen, T., & Lien, L. (2014). Mental health problems in the 10th grade and non-completion of upper secondary school: The mediating role of grades in a population-based longitudinal study. *BMC Public Health*, 14, 16. <https://10.1186/1471-2458-14-16>
- Sekar, D., & Bhuvaneswari, M. (2024). Exploring the link between intelligence and drug abuse among juvenile felons in India. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 1–16. <https://10.1080/14789949.2024.2353645>
- Sinecen, F. & Sinecen, O. (2020). Lise öğrencilerinin sigara içme davranışlarının değerlendirilmesi. *Asos Journal The Journal of Academic Social Science*. 8(100), 389-395. <https://10.29228/ASOS.39281>
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research*. Sage publications.
- Şener, D. K., Akkuş, D., Karaca, A., & Cangür, Ş. (2018). Lise öğrencilerinin madde kullanmama davranışlarını etkileyen faktörler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(3), 405-429. <https://10.15805/addicta.2018.5.3.0024>
- Şimşek, Ü., & Erarslan, F. (2019). 2014-2018 yılları arasında Tokat'ta uyuşturucu madde kullanımı ve uyuşturucu madde bağlantılı suçlar. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 103-120.
- Taghisoylu, R. (2022). Nitel bir araştırma tekniği olarak: Durum çalışması. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 6(33), 1161-1167. <https://10.31576/smryj.556>
- Taylan, H. H., & Genç, Y. (2019). Liselerde sigara, alkol ve uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullanım eğilimleri: Kocaeli örneği. *The Journal of Academic Social Science*, 47(47), 180-199. <https://10.16992/ASOS.12367>
- Tessem, B., Bjørnstad, S., Chen, W., & Nyre, L. (2015). Word cloud visualisation of locative information. *Journal of Location Based Services*, 9(4), 254–272. <https://10.1080/17489725.2015.1118566>
- Tunç, Z., & Kolburan, Ş. G. (2019). Ergenlik döneminde benlik saygısı ile sigara bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(1), 55-70.
- TÜİK (2023). *Türkiye Sağlık Araştırması, 2022*. Erişim Tarihi: 01.07.2024. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>
- Uzun, S., & Kelleci, M. (2018). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı: Madde bağımlılığından korunma konusundaki öz yeterlikleri ve ilişkili faktörler. *Dusunen Adam*, 31(4), 356-363.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-Bağcılar örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99-132.
- Yılmayan, A. (2020). Van İli Merkezindeki 10-12. Sınıf Öğrencilerinde Narkotik Madde Kullanım Yaygınlığı. *ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities*, 4(3), 183-211. <https://10.46291/ISPECIJSSHvol4iss3pp183-211>
- Yılmaz, S., Yılmaz, M., Sorver, A., Karagöz, Ş. Ş., & Abalı, V. (2023). Madde Bağımlılığı Önleme Programının Ergenlerin Öz Yeterlik Algısına Etkisi. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 105-111.
- Zou, Z., Wang, H., d'Oleire Uquillas, F., Wang, X., Ding, J., Chen, H. (2017). Definition of Substance and Non-substance Addiction. In: Zhang, X., Shi, J., Tao, R. (eds) Substance and Non-substance Addiction. Advances in Experimental Medicine and Biology, vol 1010. Springer, Singapore.